

STRUKTUR – EXPANSION

Ek dr Lars Wohlin, bitr forskningschef vid Industriens Utredningsinstitut, diskuterar den trendmässiga utvecklingen inom svensk skogsindustri

Viktiga problemområden

Min undersökning av den svenska skogsindustrin ("Skogsindustriens strukturomvandling och expansionsmöjligheter", Industriens Utredningsinstitut 1970) går huvudsakligen in på två problemområden. Det första gäller relationen mellan skogsbruket och skogsindustrin. Skogsindustrins härledda efterfrågan på virke, den långsiktiga utbudsfunktionen för virke i Sverige och bestämningen av utvecklingen av jämviktspriset på virke är några av de centrala delarna av detta område. Det andra området gäller massa-, pappers- och sågverksindustrins struktur. Här analyseras drivkrafterna bakom förändringarna i denna struktur. Jag har därvid studerat spridningen i produktiviteten mellan alla massa-anläggningar och alla integrerade pappersbruk och utvecklar en modell som förklarar produktivitetsspridningen med faktorer som kapitalintensiteten, företagets förräntningskrav etc. I denna artikel återges några av de resonemang och analyser som gäller det första problemområdet.

Det bör inledningsvis tilläggas att boken har en nationalekonomisk inriktning. Det betyder att det främst är de samhällsekonomiska aspekterna på skogsindustrin som tas upp. Exempelvis diskuteras frågor av typen: Vad är skogsindustrins optimala expansionstakt? Vilka samhällsekonomiska inoptimaliteter finns i skogsbruket? Vad skall man mena med en optimal industristruktur? Det betyder också att de för fackmännen inom skogsnäringen viktiga tekniskt ekonomiska problemen rörande optimeringen inom olika delprocesser i skogsnäringen inte tas upp. Således berörs inte sådana frågor som: Vad är det mest ekonomiska sättet att transportera virke? Vilken är den mest lönsamma användningen av granmassaved? etc.

Bestämning av produktionsutvecklingen inom skogsindustrin

I utredningen har jag utvecklat en sk expansionsmodell för skogsindustrin, i vilken jag söker visa hur dess produktionsutveckling på lång sikt

bestäms av ett antal faktorer. Det är inte de konjunkturella variationerna i produktionen jag söker förklara utan den trendmässiga utvecklingen under fem- à tioårsperioder.

Prisnivån på skogsprodukter är givet av världsmarknaden sett från varje enskilt svenskt skogsföretags synpunkt. Det hindrar dock inte att variationer i det totala svenska exportutbudet av skogsprodukter kan påverka den västeuropeiska prisnivån. Vid exempelvis en mycket snabb ökning i den svenska exporten av trävaror, massa och papper måste antagligen den västeuropeiska prisnivån pressas ned något för att skapa avstanningsutrymme.

Vid ett visst världsmarknadspris på skogsprodukter, given teknologi och givna priser på kapitalvarorna, arbetskraft och insatsvaror kan man beräkna det maximala virkespris som ett företag med en ny optimal anläggning som tillverkar skogsprodukter, kan betala för virket fritt fabriksport och ändå få en förräntning på investerat kapital som motsvarar företagets minimikrav. Detta virkespris kallar jag *det långsiktiga jämviktspriset på virke*. Samtidigt tänker jag mig att det existerar ett utbudssamband på virke levererat fritt fabriksport, som anger hur mycket virke som utbjuds vid olika priser.

Mot varje världsmarknadspris på skogsprodukter svarar således ett visst härlett långsiktigt jämviktspris på virke. Vid detta pris utbjuds en be-

stämd kvantitet virke. Detta virke omvandlas i produktionen till en viss kvantitet skogsprodukter. Det svenska utbudet av skogsprodukter influerar sedan i sin tur prisnivån på skogsprodukterna. Det från modellen härledda sambandet mellan prisnivån och den producerade kvantiteten kallar jag den svenska utbudsfunktionen för skogsprodukter.

Genom att studera de tänkbara förändringarna i efterfrågan på skogsprodukter, produktionskostnaderna inom skogsindustrin och i utbudet av virke i Sverige kan man säga något om hur produktionen inom skogsindustrin kommer att utveckla sig. I de två följande avsnitten skall den härledda efterfrågan på virke och utbudsfunktionen för virke diskuteras något utförligare.

Kalkyl för en optimal massaanläggning för blekt sulfatmassa vid mitten av 1960-talet

Årskapacitet 300 000 ton. Kapitalåtgång: fast realkapital 1 300 kr per ton, driftkapital 200 kr per ton

	Kr per ton	Kostnadsandel
<i>Försäljningspris från svensk fabrik</i>	720	
Kapitalkostnad (12% ränta, amort.tid 15 år)	210	0,29
Arbetskostnad	40	0,06
Insatsvaror (exkl virke)	104	0,14
Summa kostnader (exkl virke)	354	
Maximal virkeskostnad (720—354)	346	0,51
Bidrag per m ³ ub vid en virkesåtgång av 5,2 m ³ ub per ton	70	

dustrins internationella konkurrenskraft. Deras effekt är endast att på mellanlång sikt minska virkesutrymmet för skogsindustrins expansion.

Under lågkonjunkturen med fallande virkespriser tenderar avverkningarna att koncentreras till bättre belägna skogsbestånd — långt ner på den potentiella utbudskurvan — medan under högkonjunkturer man kan utsträcka avverkningarna till svårtillgängligare områden. Det finns skäl att i detta sammanhang varna för mätningarna av de årliga förändringarna i arbetsproduktiviteten i skogsbruket t ex som dagsverken per m³sk eftersom det är nästan omöjligt att konstanthålla svårighetsgraden i drivningsarbetet. Detsamma gäller också rotprisets utveckling. Det är inte ett pris för en vara av oförändrad kvalitet.

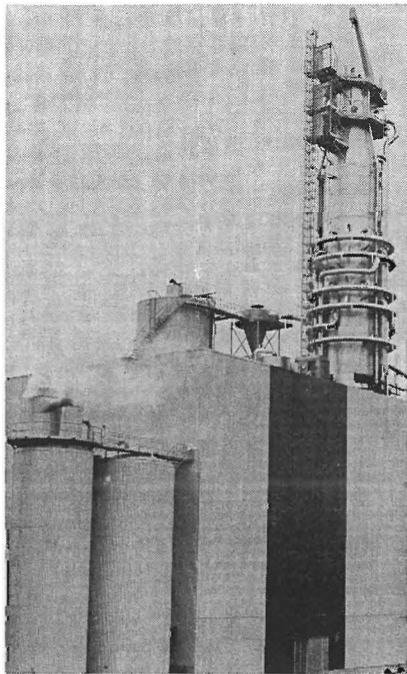
En sänkning av drivningskostnaderna betyder att hela den potentiella utbudskurvan skulle förskjutas nedåt i diagrammet. Vid oförändrat virkespris blir effekten att kvantiteten ekonomiskt tillgängligt virke ökar, vilket under fria konkurrensförhållanden skulle föranleda en utbyggnad av skogsindustrin. Rationaliseringar i skogsbruket leder således inte till en sänkning i virkespriset utan kommer skogsägarna till del i form av högre rotpriser.

Under perioden 1968—77 är det enligt virkesbalansutredningen möjligt att avverka kvantiteten OA₂. Det betyder att den potentiella utbudsfunktionen förskjuts åt höger. Denna kurva måste få ungefär den form som den streckade kurvan U₂ under förutsättning att drivningskostnaderna förblir ungefär oförändrade. Under de senaste tio åren har de i stort sett varit stabila och den avverkningsbara kvantiteten stiger proportionellt lika mycket i varje drivningskostnadsklass. En förskjutning av den potentiella utbudskurvan åt höger betyder att man kan öka avverkningarna vid oförändrat virkespris, eller att man skulle kunna absorbera en prissänkning på virke utan att behöva krympa produktionen. Eller annorlunda uttryckt: det avgörande för den norrländska skogsindustrins expansionsmöjligheter sammanhänger inte så mycket med nollgränsens förflyttning som med den takt i vilken de välbelägna skogarna avverkas.

Fördelning av vinsten mellan skogsindustri och skogsbruk

Från kostnadskalkylen i tabellen ser man att om kapitalkostnaden per ton massa sänktes med 52 kronor till 158 kr/ton skulle jämviktspriset på barrmassaved stiga med 10 kr per m³f ub eller till 80 kr/m³f ub. En sådan sänkning av kapitalkostnaden kan åstadkommas exempelvis genom att skogs-

industrin får kapitalsubventioner eller gavs möjlighet att få långa lån på förmånliga villkor. Förräntningen på företagens egna kapital kan ändå hållas uppe om de kan låna mycket till låg ränta. En sänkning av kapitalkostnaden leder till en ökad utbyggnad av skogsindustrin. Eftersom endast en liten del av det norrländska barrvirket var ekonomiskt otillgängligt vid det aktuella virkespriset skulle en ökad virkesefterfrågan nästan enbart leda till en höjning av rotprisenivån. Därför tenderar åtgärder, som syftar till en sänkning av kapitalkostnader för skogsindustrin, huvudsakligen att leda till ökade inkomster för skogsägarna. Önskade man av någon anledning att stimulera skogsindustrins expansion utan att därför öka skogsinkomsterna för skogsägare med välbelägna skogar, kunde man i stället för billiga långa virkestransporter, subventionera återväxtåtgärderna i områdena intill nollgränsen eller ge bidrag för omhändertagande av klenvirke etc.

Hur fördelningen av den totala brottovinsten i skogsindustri och i skogsbruk sker mellan industriägare och skogsägare är vid skilt ägarskap viktigt, eftersom det påverkar investeringsviljan och därmed skogsindustrins expansionstakt. I en perfekt fungerande konkurrensmarknad skulle virkespriset komma att överensstämma med vad jag här kallat det långsiktiga jämviktspriset på virke. På grund av stordriftsfördelar i produktionen måste virkesmarknaden tendera mot en fåtalsdominerad marknad på köpare- och säljaresidan, där virkespriserna avgörs i förhandlingar. För att skogsindustrin skall våga satsa tillräckligt på utbyggnad behövs

långsiktiga garantier för virkestillförseln. Skogsägarna är naturligtvis inte villiga att ge detta utan att känna sig säkra på att de får del av sin rättmätiga andel av den gemensamma vinsten.

Sammanfattning

Det torde vara möjligt att i långsiktavtal bestämma att virkespriset skall följa utvecklingen av det långsiktiga jämviktspriset. Principerna för beräkningsmetoden, som angetts ovan, kan i korthet sammanfattas:

- Full förräntning på investerat kapital. Vad som menas med full förräntning kan givetvis diskuteras. Förräntningskravet borde rimligen ges en viss anknytning till den genomsnittliga utvecklingen inom industrin.
- Jämviktspriset skall kalkyleras för den modernaste tekniken. Det betyder att även om många av anläggningarna inte kan införa den, så skall ändå virkespriset anpassas uppåt i takt med sänkningen av åtgångstalen i den bäst tillämpade tekniken. Det är ju på den vägen äldre anläggningar blir ekonomiskt föråldrade. De kan inte längre konkurrera med de modernaste anläggningarna om råvaran.
- Full hänsyn skall tas till förändringar i den genomsnittliga prisnivån på skogsprodukterna, lönerna och in-satsvarorna.

Kanske skulle avtalsbestämmelser enligt dessa linjer underlätta slutandet av långsiktiga virkesavtal. Det skulle underlätta en rationell utbyggnad av svensk skogsindustri. ■

Förbundsnytt

Inför 1971 planeras en viss omläggning av tidningen SKOGENS utgivning. För att underlätta redaktionens arbete och rationalisera tryckning och distribution kommer utgivningen att begränsas till 15 nummer per år, medan det totala antalet sidor per år beräknas bli oförändrat. Det blir alltså en större tidning, vilken från nyåret kommer som regel var tredje vecka i stället för nu var fjortonde dag.

Vi hoppas att även våra läsare och annonsörer skall finna att denna omläggning är praktisk och ändamålsenlig.

Red

SKOGENS nya adress:
Wallingatan 5
Postadress:
Box 45166
104 30 Stockholm 45
Tel 08/10 55 96